

A Hungarostudy 2021 felmérés célkitűzései és módszertana

Betekintő

A Hungarostudy 2021 lakossági egészségi állapot felmérés két komponensű kutatás. Az „A” komponens jelenti a 18 éven felüli magyar népesség 7000 fős, nemre, korra, megyékre reprezentatív főmintáját, a „B” komponens pedig a fiatal korosztályokra reprezentatív (18–40 éves) 2000 fős almintáját. Az adatfelvétel személyes formában, kérdezőbiztosok közreműködésével, TAPI¹ módszerrel történt 2021 nyarán. A kérdőív négy fő részből áll, ebből kettő kérdezőbiztos általi lekérdezéssel, kettő pedig önkitöltős formában került felvételre. A kérdőív követi az előző Hungarostudy vizsgálatok felépítését és tartalmi egységeit, kiegészítve néhány új mérőeszközzel és tematikus blokkal. A felmérés egyrészt a magyar népesség egészségi állapotának, életminőségének vizsgálatára, másrészt a fiatalok családtervezési szokásainak feltárására irányult. A kutatást az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutásetikai Bizottsága engedélyezte (IV/5663-1/2021/EKU).

A kutatás a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézet és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) együttműködésében valósult meg.

A kutatás célkitűzései

A Hungarostudy 2021 (HS2021) kutatás célja egyrészt a felnőttkorú magyar népesség egészségi állapotának, egészséggel kapcsolatos életminőségének vizsgálata a Covid-19 járvány időszakában, másrészt a pandémia okozta mentális, egzisztenciális és szociokulturális krízisállapot feltérképezése, a poszttraumás növekedés, a megküzdési potenciálok és az értékváltozások alakulásának leírása. A kutatás további fókuszát jelenti a lakosság egészségi állapotát befolyásoló

olyan életmód-beli és társaskapcsolati tényezők vizsgálata, mint a fizikai aktivitás, az alvási szokások, a rizikómagatartások, a társas támogatottság, a felnőttkori kötődések. A kutatás során kiemelt figyelmet kap a fiatal (18–40 éves) korosztály családdal, gyermekvállalással, várandósággal, szüléssel kapcsolatos attitűdjeinek, stratégiáinak vizsgálata, valamint a digitális egészségügy használatára vonatkozó lakossági ismeretek és igények felmérése.

¹TAPI = Tablet Assisted Personal Interview, a.m. Tablet segítségével felvett interjú

A kutatás módszertana

A kutatás előkészítése

A kérdőívfejlesztés során egy szakértői team tett javaslatot a teljes mintára, valamint az almintára kidolgozott HS2013-as kérdőívcsomag lerövidítésére, figyelembe véve a tervezett kérdezési időt, bizonyos mérőeszközök elavulását, illetve a kutatási kérdések szempontjából inadekvát jellegét. A szakértők ugyanakkor javasolták néhány új tematikus blokk és mérőeszköz alkalmazását is. Az új témák, mérőeszközök tesztelése fókusz-csoportos interjúkkal történt. A fókusz-csoportok kialakítása, a beválogatási szempontok meghatározása során figyelembe vették a tervezett országos reprezentatív minta szociodemográfiai jellemzőit. A három csoportban 8-8 fő vett részt. Az interjú előtt kiküldték a résztvevőknek a kérdőíveket és a teszteket. A beszélgetések

időtartama 90-120 perc volt. A beszélgetések online formában, Zoom felületen történtek. A beszélgetésekről hangfelvétel készült. A végleges kérdőívcsomag összeállítására a fókusz-csoportos interjúk tapasztalatainak felhasználásával került sor.

A felmérést végző cég által programozott kérdőívek online tesztelése a kutatás előkészítésében résztvevő szakértők segítségével több körben, folyamatosan zajlott.

A felmérésben részt vevő szakemberek számára a kérdőívben szereplő érzékeny kérdésekre adott esetleges negatív megnyilvánulások vagy pszichés támogatást igénylő válaszreakciók kezelésére online felkészítés történt, amelynek anyagát mind az instruktorok, mind a kérdezőbiztosok megkapták.

A minta kialakítása

A két-komponensű minta „A” mintájába 7000, 18 éven felüli személy tartozott, a „B” mintába pedig a 7000 főből 2000 fiatal (18-40 éves) került beválogatásra.

A minta kétlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi minta, melynek alapsokaságát a Magyarországon élő, magyar állampolgárságú, 18 éves és idősebb korú népesség képezte. A minta Magyarország településeit 307 mintavételi egységgel reprezentálja. A települések közt Magyarország összes megyei jogú városa és Budapest összes kerülete szerepel. A települések kiválasztási forrása a Központi Statisztikai Hivatal településlistája volt, a kiválasztás módja: egyszerű véletlen mintavétel. A mintaválasztás első lépcsőjeként a települések

kiválasztása történt meg, úgy, hogy azok reprezentálják a régiókat és településtípusokat. Mivel az adatfelvétel az ún. „véletlen sétás” mintavételi technikára épült², a második lépcsőben az adott településeken meghatározták a véletlen séta 532 kezdőpontját. A háztartásokból a személyek beválogatása a „legutóbbi születésnap módszerrel” történt.³

A mintaszerkezet kialakításánál a KSH 2016-os Mikrocenzus⁴ adatait vették figyelembe. A 7000 fős főminta és a 2000 fős almintá településmintái külön-külön is leképezik az ország településstruktúráját, regionális elhelyezkedés és településnagyság szerint. A 2000 fős almintá a 18-40 éves magyarországi lakosságra reprezentatív.

²A mintavételi eljárás során a kérdezők véletlenül kiválasztott kiindulópontokat kapnak az adott településen, ahonnan egy előre meghatározott, szigorú szabály alapján (pl. egyenesen haladjon, forduljon be a harmadik utcán, páratlan oldalon történjen a lekérdezés) kell elkezdeniük a háztartások kiválasztását.

³A születésnap módszer a háztartástagok egyikének véletlen kiválasztására szolgál. A „legutóbbi születésnap” eljárás során azt a személyt választják ki, akinek a kérdezés időpontjához időben visszafelé a legközelebb volt a születésnapja, a „legközelebbi születésnap” módszer esetében pedig azt a személyt, akinek a kérdezés időpontját követően legközelebb lesz a születésnapja. Elméletileg mindkét módszer valódi véletlen mintát eredményez.

⁴Népesség-összeírás két népszámlálási időszak között. Mintavétel alapján informál a népesség nagyságáról, demográfiai összetételéről, a háztartások és családok fő jellemzőiről és a lakásállománnyal kapcsolatos fontosabb adatokról.

Adatfelvétel

A felmérést a Társadalomkutató Kft. instruktorai vezették, 167 kérdező részvételével. Az adatfelvételt úgynevezett TAPI (Tablet-assisted Personal Interviewing) módszerrel, azaz tablettel segített személyes adatfelvétel formájában történt és 8 hét alatt valósult meg. Az első adatfelvétel dátuma 2021. július 21.

A kérdőív négy, fizikailag elkülönülő részből állt:

1. Fő kérdőív

2. A 18-40 éves fiatalokra vonatkozó, párkapcsolati kérdőív

3. Az érzékeny kérdéseket (szexualitás, öngyilkosság) tartalmazó kérdőív

4. A nőkre vonatkozó kérdőív.

Az első és a második kérdőív felvétele személyes interjúval történt, a másik két kérdőív önkitöltős módszerrel került felvételre. Az átlagos interjúhossz 52 perc volt.

Ellenőrzés

Az ellenőrzés telefonon történt, összesen 829 esetben, kontrolkérdőív segítségével, amelyben az érzékeny témák és véleménykérdések nem szerepeltek. Az ellenőrzés arra irányult, hogy az interjú valóban elkészült-e, és hogy a lekérdezés

szabályosan, az előírásoknak megfelelően történt-e. Az ellenőrzés a minta eloszlásához igazodott a körzeteknek megfelelő arányban. Összesen 225 kérdőív lett törölve és újrakérdezve (ebből 96 az adatbázis ellenőrzése során lett kiszűrve).

A felmérésben való részvétel és a visszautasítás mértéke

A Hungarostudy vizsgálatok több évtizedre visszanyúló kutatási tapasztalatai azt mutatják, hogy a lakosság válaszadási hajlandósága romlik. 2002-ben a visszautasítás mértéke 20 százalék alatt volt (17,6%), 2005-ben ez az arány már meghaladta a 20 százalékot (23,8%), ami 6 százalékos növekedést jelent. A 2013-as vizsgálat során a válasz-

megtagadók aránya megközelítette a 30 százalékot (27,4%). A 2021-es vizsgálatban azonban 5 sikeres interjúra 1 sikertelen jutott, ami mindössze 20 százalékos visszautasítási arányt jelent. Ez az arány, tekintettel az eddigi kutatások válaszadási hajlandóságára, igen kedvezőnek mondható.

A súlyozás

Az adatfelvétel során bekövetkezett torzulások minden esetben ún. többszemponútú, iterációs súlyozási eljárással lettek korrigálva. A többszemponútú súlyozással a 7000-es főminta („A” minta) és a 2000-es alminta („B” minta) főbb társadalmi-demográfiai változók mentén megfigyelhető torzulásai a 2016-os Mikrocenzus 18 év feletti népességre vonatkozó adataihoz lettek igazítva. A súlyozási eljárásba bevont szociodemográfiai változók a következők voltak: a nem, az életkor, a településtípus és az iskolai végzettség. Az egyes változókon belül az alábbi kategóriák szerepeltek:

A nem változó: férfi; nő.

Az életkor változó, „A” minta: 18-29 éves; 30-39 éves; 40-49 éves; 50-59 éves; 60 év feletti.

Az életkor változó, „B” minta: 18-29 éves; 30-40 éves.

A településtípus változó: Budapest; megyeszékhely,

egyéb megyei jogú város; város; község, nagyközség.

Az iskolai végzettség: alapfok (legfeljebb 8 osztályt végzett; szakmunkásképző iskolát végzett), középfok (középfokú iskolát végzett), felsőfok (felsőfokú iskolát végzett).

A fenti változók mentén a mintában szereplő népességen és a teljes népességen belül is részcsoportokat alakítottak ki. Ennél a lépésnél egyszerre két változó használata szükséges, összesen hatféle párosítással: (1) nem és korcsoport, (2) nem és településtípus, (3) nem és iskolai végzettség, (4) korcsoport és településtípus, (5) korcsoport és iskolai végzettség, (6) településtípus és iskolai végzettség. Így például a nem–településtípus szerinti párosításban a következő részcsoportok képződtek: fővárosi férfi, fővárosi nő; megyeszékhelyen élő férfi, megyeszékhelyen élő nő; egyéb

vidéki városban élő férfi, egyéb vidéki városban élő nő; községben élő férfi, községben élő nő. Az iterációs folyamat során a mintabeli részcsoporthoz arányai a 18 év feletti népességben megfigyelt részcsoporthoz lettek igazítva mind a hat párosítás esetében. Az eljárás egészen addig tartott, ameddig el nem érte az optimális helyzetet, azaz

a súlyváltozó értékei a lehető legkisebbek nem lettek. E kutatás adatbázisának súlyozását követően a 7000 fős mintában a legkisebb súlytényező 0,34-es értéket, a legnagyobb pedig 3,01-et vett fel; a 2000 fős almintában 0,38 és 3,01 a két szélső érték. A kapott minta régió, megye, településtípus, nem, kor, iskolai végzettség tekintetében reprezentatív.

A Hungarostudy 2021 kérdőív bemutatása

A kutatás céljainak megfelelően egyrészt lerövidítettük a HS2013-as alapkérdőívet, másrészt kiegészítettük néhány új tematikus blokkal és mérőeszközzel. Az átalakított kérdőív követi az előző Hungarostudy vizsgálatok felépítését, megtartott blokkjai elsősorban a HS2013-as vizsgálat blokkjaival és elemeivel kompatibilisek.

A kutatás a Covid-19 járványidőszakban történt, ami befolyásolhatta például a válaszadók gazdasági aktivitását, munkavégzési rendjét és szokásait, vagy az egészségügyi ellátások igénybevételét és formáit, ezért a fejlesztés során ezeket a tényezőket figyelembe véve egészítettük ki új kérdésekkel, illetve mérőeszközökkel az egyes tematikus blokkokat.

A fő kérdőív a szociodemográfiai adatokon túl tartalmazza a fizikai és pszichés állapot jellemzőire, az egészségügyi rendszer használatára, valamint a magatartásjellemzőkre vonatkozó kérdéseket. Külön blokkot képeznek a munkával, családdal és az anyagi helyzettel kapcsolatos kérdések. A fő

kérdőívben kaptak helyet az állampolgársággal, illetve a magyarsággal kapcsolatos attitűdök, a kockázatesztelés és a kapcsolathálózatok mérésére szolgáló úgynevezett névgenerátorok. A lekérdezés elején és végén a kronotípus leírására alkalmas mérőeszköz mellett, az álmoság napszakfüggő elemzéséhez rögzítettük a válaszadók álmoság-szintjét.

A párkapcsolati alkérdőív a 18-40 évesek párkapcsolataira, családalapítással és gyermekvállalással kapcsolatos terveire, attitűdjeire és értékeire vonatkozó kérdéseket tartalmazza, amelyet a fejlesztés során kiegészítettünk a felnőtt kötődésre vonatkozó mérőeszközzel.

Az önkéntöltős kérdőívek az alkoholfogyasztással, az öngyilkossággal, a szexuális élettel és a szexuális orientációval kapcsolatos kérdéseket, a csak nőknek szóló kérdőív pedig a fertilitással, illetve a szülésélménnyel kapcsolatos mérőeszközöket tartalmazza.

Az alkalmazott skálák belső konzisztenciája

A kérdőívben szereplő 23 mérőeszköz mindegyikének megvizsgáltuk a konzisztencia mutatóját, (Cronbach-alfa), amely a skála megbízhatóságát

jelzi, és amelynek értékei a felmérés adatai alapján 0,53 és 0,97 között mozogtak (1. táblázat).

1. táblázat: Alkalmazott mérőeszközök

Skála megnevezése	Tételek száma	Cronbach-alfa
Anómia Skála (AS-4)	4	0,78
Athéni Inszomnia Skála (Athens insomnia scale, AIS-5)	5	0,89

¹TAPI = Tablet Assisted Personal Interview, a.m. Tablet segítségével felvett interjú

Skála megnevezése	Tételek száma	Cronbach-alfa
Alkoholhasználat Zavarainak Szűrőtesztje (AUDIT-5)	5	0,93
Beck-féle depresszió kérdőív (BDI-9)	9	0,94
Testi tünetek (Patient Health Questionnaire Somatic Symptom Severity Scale, PHQ-14)	14	0,84
(Munka-család konfliktus kérdőív) Work-Family Conflict Scale (WFC)	10	0,91
Családtámogatási tényezők fontossága általában	21	0,98
Családtámogatási tényezők fontossága saját életében	21	0,98
Elégedettség skála	14	0,90
Érzelmi evés skála (Three-factor eating questionnaire, TFEQ-6)	6	0,95
Észlelt stressz skála (Perceived stress scale, PSS-10)	10	0,74
European social survey (ESS) állampolgárság	8	0,64
Házasság, mint intézmény	8	0,83
Házassági stressz skála (Marriage stress scale, MSS-5)	5	0,53
Kockázatesztelés	16	0,97
Koherencia-érzés skála (a Rahe-féle rövidített stressz és megküzdés kérdőívből)	8	0,66
Kapcsolati Struktúrák Kérdőív (ECR-RS) kötődési kérdőív, anya	9	0,88
Kapcsolati Struktúrák Kérdőív (ECR-RS) kötődési kérdőív, párkapcsolat	9	0,88
Poszttraumás növekedésérzés kérdőív (PTGI-10)	10	0,96
Szabálykövetés (Rule compliance, RC-5)	5	0,73
Multidimenzionális társas támogatás skála (Multidimensional scale of perceived social support, MSPSS-10)	10	0,95
WHO Well-Being kérdőív (WBI-5)	5	0,91

Felhasznált irodalom

Kopp Mária, Skrabski Árpád (1992) Magyar Lelkiállapot. Budapest: Végeken Alapítvány.

Rózsa Sándor, Réthelyi János, Stauder Adrienne, Susánszky Éva, Mészáros Eszter, Skrabski Árpád, Kopp Mária (2006) A Hungarostudy 2002 országos reprezentatív felmérés tervezése, statisztikai módszerei, a minta leíró jellemzői és az alkalmazott kérdőívek. In: Kopp Mária, Kovács Mónika Erika (szerk.). A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Budapest: Semmelweis Kiadó. 70-82.

Susánszky Éva, Székely András, Szabó Gábor, Szántó Zsuzsa, Klinger András, Konkoly Thege Barna, Kopp Mária (2008) A Hungarostudy Egészség Panel követéssel vizsgálat módszertana. In: Kopp Mária (szerk.) Magyar Lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Budapest: Semmelweis Kiadó. 23-33.

Susánszky Éva, Székely András (2013) A Hungarostudy 2013 felmérés módszertana. In: Susánszky Éva, Szántó Zsuzsa (szerk.): Magyar Lelkiállapot 2013. Budapest: Semmelweis Kiadó. 13-21.